

Titulus: Főtisztelendő superintendens úrhoz alázatos memoriálissa és respective actionális libellussa Olcsai Gál Dánielnek.

Indorsatio: Minthogy a benne jelentett özvegy, t[iszteletes] Oltsai Gál Andrásné asszonyom respective ezen debreczeni v[enerabilis] tractus seniorának, tiszt[eletes] Halmi István ur[am]k ecclesiastica inspectiója alatt vagyon, a benn írt miserabilis atyafi ö[k]egyelm]éhez invitáltatik avégre, hogy mind a két felet meghalgtván ne terheltesék közöttük maga actiotássához[?] képest ex aequo et bono valamely jó amicabilis compositiót csinálni, és ekképpen azon felelet is szükségtelen költségektől és fáradságoktól megmenteni, és az atyafiságos edgyességet közöttük ezzel is manifestálni [?].

Signat Debr[ecen] die 14-a Octobris 1777. Szilágyi Sámuel superintendens mk.

[Hátlapi megjegyzés:] 1777. 14. okt[óber] Oltsai Gál Dániel panaszolja, hogy a számára maradt b[iblio]thecát a bátyya, gyomai préd[ikátor] Oltsai Gál Andr[ás] elvette és most is az özvegyénél, Kis Sáránál vagyon.

Documenta ad protocollum.

HEGYI ÁDÁM

Egy Amade-vers ismeretlen kiadása. Hetvenkét évvel Amade László halála után, 1836-ban, unoka-öccsének fia, Amade Thadé adta ki a költő verseinek első gyűjteményét.¹ A szerencsejátékosnak híresen szerencsétlen, de a magyar líra megújításában fontos szerepet játszó bárónak ennél korábban önálló nyomtatványként – eddigi tudomásunk szerint – csak a *Buzgó szívnek énekes fohászzkodási* című, vallásos énekeket tartalmazó füzetkéje,² valamint még egy istenes verse jelent meg, az utóbbi magyar és latin változatban is.³ Mindegyik még életében.

Világi verset Amadétól elsőként Sándor István adott közre 1796-ban *Sokféle* című folyóiratában (*A'Házasság által el-vesztett Szabadságnak meg-síratása*)⁴, ezzel a megjegyzéssel: „Ezen verseknek szerzője ama' könnyű és híres Magyar és Deák Poéta Báró Amade László vala, kinek Nyelvünkben hátra hagyott szerelmes és világi Éneki egy jó Nyalábot tesznek. Bár egyszer immár kinyomtatattának.” Ugyanez a vers helyet kapott Szirmay Antal munkája, a régi magyar humor zsebkönyveként is olvasható *Hungaria in parabolis* második, 1807-es kiadásában.⁵

Az 1860-as évektől aztán egymást követték a folyóiratbeli közlések, kéziratok másolatok alapján, kisebb-nagyobb szövegeltérésekkel. Nem véletlenül lett ennyire népszerű a Zrínyi-strófákban írt vers: Amade sötét humorral festi le korábbi gavalléréletének és házasságának éveinek egetverő különbségét, felesége szekatúráit. A költő monográfusa, Gálos Rezső biztosra veszi, hogy Amade a második, 1736-ban, a német Weltzl Mária Paulinával kötött házasságának viszontagságait szedte versbe, méghozzá a szétválásuk után, a negyvenes évek második felében.⁶

¹ *Várkonyi báró Amade László versei*, Kiadatta várkonyi gróf Amade Thadé, Pest, Trattner-Károlyi, 1836.

² [Amade László], *Buzgó szívnek énekes fohászzkodási*, Bécs, Kurtzböck, 1755.

³ [Amade] HOMODE László, *Ajtatos fohászzkodás...* Győr, Streibig, 1759; *Enthusiasmus affectuosus...* Iaurini, Streibig, 1759.

⁴ *Sokféle*, Negyedik darab, Győr, Streibig, 1796, 235–241.

⁵ SZIRMAY Antal, *Hungaria in parabolis*, Editio altera, Budae, Typis Univ., 1807, 141–144.

⁶ GÁLOS Rezső, *Báró Amade László*, Pécs, Egyetemi Könyvkiadó, 1937, 142.

Arról, hogy *A házasság által elvesztett szabadságnak megsiratása* valaha önállóan is megjelent volna, nem tud sem Négyesy László 1892-es kritikái igényű kiadása⁷, sem a Régi Magyar Költők Tára 18. századi sorozatában 2004-ben napvilágot látott, a filológia és a textológia mai követelményeinek megfelelő Amade-kötet⁸.

A most előkerült negyedréti alakú, 4 oldalas, címlap nélküli nyomtatványról – a kézzel ráírt szám alapján egy hajdani vaskos colligatum 84. tagja lehetett – V. Ecsedy Judit megállapította (köszönet érte!), hogy a váci Gottlieb-nyomda terméke a 18–19. század fordulójáról. Jelen tudásunk szerint ez az első és egyetlen önállóan megjelent világi Amade-vers. Szövege jelentős különbségeket mutat minden eddig ismert változathoz képest.

A 2004-es (RMKT) kritikai kiadásban 146. versként megjelent szöveg, amely egy – Gálos Rezső hagyatékában található – korai kéziratos másolatra, valamint Sándor István közlésére támaszkodik, 37 szakaszból áll. A felbukkant nyomtatvány 41 szakaszt tartalmaz: ezekből az általunk 8., 35., 36. és 38. számmal jelzett csak itt fordul elő, míg a 19. és 32. számú ismerős a Szirmay-féle (az RMKT-kötetben figyelembe nem vett) közlésből. Nincs azonban meg benne a kritikai kiadásban szereplő 8. és a verset berekesztő 37. strófa. Az eddig ismeretlen szakaszok akár magától Amadétól, akár egy későbbi (a költő hangvételére ráérző) versfaragótól is származhatnak.

A számos szövegtérésből három példát emelünk ki.

(1) „Tzifra ezergombos szolgálaim valának” (RMKT-szöveg, 7. szakasz) – „Tzifra ezüst-gombos szolgálaim valának” (Nyomtatvány, 7. szakasz). A szövegromlás valószínűleg az első változatban érhető tetten.

(2) „Cum commoditate vólt minden járásom” (RMKT-szöveg, 9. szakasz) – „Kedvem tóltével vólt mindenütt járásom” (Nyomtatvány, 9. szakasz).

(3) „Az ő segge mellett így meg öregedni” (RMKT-szöveg, 33. szakasz) – „Az al-fele mellett így el-penészedni” (Nyomtatvány, 37. szakasz).

Az utóbbi két példában viszont a latin kifejezés magyarítása és a „delfinizálás” arra utalhat, hogy nyomtatványunkhoz egy későbbi kéziratot használtak.

A most fölletl kiadványt – amely nem helykihagyással választja el egymástól a szakaszokat, hanem az első sorok kijebb kezdődnek – betűhíven adjuk közre.

(1.)
Még nótelenségben folytattam éltemet,
Szabadságnak szele táplálta szívemet,
Kótság toll strázsálta Nyöstös süvegemet,
Mínd addig bú bánat nem érte fejemet.

(2.)
Minden-féle tzifra Úri fegyverekkel,
Farkas, Medve, Párdutz szép prémes Börökkel,
Tele vólt fogasom Füredi nyergekkel,
Több e'féle tsengő pengő eszközökkel.

(3.)
Bóvelkedett házam gyakran muzsikával,
Szép egy pár hegedű Hébaný vonojával
Függött fogasomon flauta furoollyával,
Ugyan újúlt szobám ezeknek hangjával.

(4.)
A' jó Paripából soha ki-nem fogytam,
Ezt lépésre, amaz futásra tartottam,
Emezt nyergeltettem, ha paradéoztam,
A' mint szükségem vólt rendre változtattam.

(5.)
Fekete Paripám vólt Spanyol Országból,
Szürke Erdélyből jött, Pej pedig Moldvából,
Arany színű Fakót vettem egy Bassától,
Többe vólt a' Magyar Lovaknak javából.

(6.)
Szerszámom ezüstel aranyl ki-varva,
Vagy ötves munkával boglároosan rakva
Sok szénű zsinórral vóltanak tarkázva,
Vagy bagariából tsak tisztán tsinálva.

⁷ *Várkonyi báró Amade László versei*, összegyűjtötte, bevezette és jegyzetekkel kísérte Négyesy László, Bp., Franklin, 1892, 384–391, 506–510.

⁸ *Amade László versei*, szerk. Schiller Erzsébet, Ajkay Alinka, Balassi, 2004 (Régi Magyar Költők Tára, XVIII. század, VII), 217–221, 428–429.

Még nötelenségben folytattam élteter,
 Szabadságnak fzele táplálta szívemet,
 Kótság toll strázsálta Nyöftös füvegemet,
 Mind addig bú bánat nem érte fejemet.
 Minden-féle tzifra Uri fegyverekkel,
 Farkas, Medve, Párdutz szép prémes Börökkel,
 Tele volt fogasom Füredi nyergekkel,
 Több e'féle tsengő pengő efzközökkel.
 Bővelkedett házam gyakran muzsikával,
 Szép egy pár hegedű Hébény vonójával
 Függött fogasomon flauta furoollyával,
 Ugyan újult szobám ezeknek hangjával.
 A' jó Paripából soka ki-nem fogytam,
 Ezt lépésre, amaz futásra tartottam,
 Emezt nyergeltettem, ha paradéroztam,
 A' mint szükségem volt rendre változtattam.
 Fekete Paripám volt Spanyol Országból,
 Szürke Erdélyből jött, Pej pedig Moldvából,
 Arany színű Fakót vettem egy Basától,
 Többe volt a' Magyar Lovaknak javából.
 Szerfzámom ezüffel aranyal ki-varva,
 Vagy ötves munkával boglárofsan rakva
 Sok szénű zsinórral voltanak tarkázva,
 Vagy bagariából tsak tiztán tsinálva.
 Tzifra ezüst-gombos szolgáim valának,
 A' kik éjjel nappal híven szolgálnak,
 Pillantásomra-is ébren vigyáznak,
 Kikért pirulása nem-is volt ortzámnak.
 Nyoltzvan rőff Zsinórral tzifrázott ruhája,
 Szérommal tarkázott bőr dohány Zatskója,
 Tollas, vagy bokrétás Kalpagja tsákója,
 Bizonytságot tehet erről Nyitra-tája.
 Midőn azért néha történt indulásom,
 Kedvem töltével volt mindenütt járásom
 Ollykor barátságért két három pajtásom
 Vélem jött, hogy vigabb legyen útozásom.
 A' hová szállottam kedvesen is láttak,
 Jó szívet és kedvet bőven-is mutattak,
 Ha bútsúzni keztem tovább marasztottak,
 Tsak az héján voltam kézen nem hordoztak.
 Mademoifellek közt szinrúgy virágzottam,
 Ezzel discouráltam amazt meg-tsókoltam,

(7.)

Tzifra ezüst-gombos szolgálaim valának,
 A'kik éjjel nappal híven szolgálának,
 Pillantásomra-is ébren vigyáznak,
 Kikért pirulása nem-is volt ortzámnak.

(8.)

Nyoltzvan röff Zsinórral tzifrázott ruhája,
 Szérommal tarkázott bőr dohány Zatskója,
 Tollas, vagy bokrétás Kalpagja tsákója,
 Bizonyáságot tehet erről Nyitra-tája.

(9.)

Midőn azért néha történt indulásom,
 Kedvem töltével volt mindenütt járásom
 Ollykor barátságért két három pajtásom
 Vélem jött, hogy vígabb legyen útozásom.

(10.)

A'hová szállottam kedvessen-is láttak,
 Jó szívet és kedvet bőven-is mutattak,
 Ha bútsúzni keztem tovább marasztottak,
 Tsak az héján voltam kézen nem hordoztak.

(11.)

Mademoisellék közt szintűgy virágoztam,
 Ezzel discouráltam amazt meg-tsókoltam,
 Amarra titkossan néha pillantottam,
 Valamint szerettem úgy karazéroztam.

(12.)

Mulatságnak napja hogy ha rendeltetett,
 Tántznak muzsikának vége sem lehetett,
 Péntek Vasárnapkal egyre tiszteltetett,
 Ünnepek tartottam ollykor egész hetet.

(13.)

Nem sok haszna vala Plébános szavának,
 Ámbár napja volt-is hamvazó szerdának,
 Vond-rá még a' javát a' magyar nótának,
 Ki-ki tsak azt mondá Lévai Miskának.

(14.)

Meszzsire távozott tőlem szomorúság,
 Drágalátos lévén nálam az Iffiúság,
 Directora lévén a' kényes szabadság,
 Tsak másoktól hallám hogy van nyomorúság.

(15.)

Szántásra vetésre nem-is iparkodtam,
 Ez helyett játékról inkább gondolkodtam,
 Vigadni 's mulatni jónak álítottam,
 Hogy mindéig így lesz dolgom azt tartottam.

(16.)

Nem tudtam én akkor mi légyen az éhség,
 Távul volt házamtól mindennemű szükség,
 Tudván erszényemben hogy vagyon reménység,
 Közél sem mert jönni hozzám a' szegénység.

(17.)

De bé-practikálta magát alattomban,
 Uralkodik immár éhség udvaromban,
 Miólta Feleség jár a' Kamarámban,
 Azólta szegénység terjedt az Házamban.

(18.)

Hegedűmet-is, már Fogasról le-vette,
 Flautát furolyával pad alá vetette,
 Szoknyáját fátyolát oda függesztette,
 És bűdös jószágát helyre helyesztette.

(19.)

Mint éhes Oroszlány morog szüntelenül,
 Mondja hogy tsináltat nyársat hegyes törből,
 Só töröt pediglen Karabén tsévéből,
 Miként boszonthasson feje tsak abban föl.

(20.)

Egyik sarkantyúját le-törte tsismámnak,
 Az egész szerszámát ki-veté pipámnak,
 Mondván nem szenvedí füstít a' dohánynak,
 Otként dohányoznom kell mint a' kutyának.

(21.)

A' midőn haragszik bőriben alig fér,
 Fogát tsikorgattya mérgében ugyan sér
 Az egész Tselédem tsak motzanni sem mér,
 Sött magam-is ollykor, attól félek meg-vér.

(22.)

Végphetetlen hoszszú a' praetensiója,
 Hol tiszta lisztye nints, hol pedig borsója,
 El-keltt fűszerszámja, el-fogyott a' sója,
 Már fazeka törött, már pedig korsója.

(23.)

Lisztet szárétana el-romlott teknője,
 Leveskét főzetne nintsen serpenyője,
 Sír kissebb gyermeke nem jó a' böltsője,
 Hogy nem fizethetek szolgálaim ellensége,

(24.)

Lent parantsolja már 's már kendert tilolni,
 Már fátyolt tzipellőt 's tsipkét vásárolni,
 A' ménkö sem tudná mind elő számlálni,
 Miket a' Madame szokott praetendálni.

Le-törött kápája Füredi nyergemnek,
 Tziira Pistokokban palatzkák teremnek.
 Az egész életem fenékkal fel-fördült,
 Egy nyomorúságom máfikára tódult,
 Keferves forsomon könyvem ugyan tsordult,
 Ollykor az elmém-is tsuda hogy nem bódult.
 Jobb lett volna mennem Frantzia Országban,
 És bújosnom inkább alsó Indiában,
 Tsontomat le-tennem a' szép szabadságban,
 Mintsem nyomorkodnom így az Házafságban.
 Keferegien az Eg a' fok tsillagokkal,
 Szánnyon erdő mező a' szép virágokkal,
 Hegyek völgyek berkek ki-folyó kurakkal,
 Szellő víz tűz minden Elementumokkal.
 Ti-is mély pokolban lakozó Istenek,
 Hogy sem annyi kínok naponként öllyenek,
 Jobb a' mérges Parkák mindjárt itt legyenek,
 Testem bordajából engem' ki-messenek.
 Mert vaj ki keferves illyeket szenvedni,
 Egy hivvány Afzfzonymnak kedviért epedni,
 Az al-fele mellett így el-penészedni,
 Talán jobb lett volna Difznókat őrzeni.
 De mi hafznom el-múlt dolgokról beszélni,
 Mikor orvofságot nem lehet remélni,
 A' szép szabadságot akkor kell bertsülni,
 Mikor még az jármot el-lehet kerülni,
 Reqvem æternam azért szabadságom,
 Nyugodjál békével meg-hólt nyájafságom,
 Légy jó egészségben édes ifúságom,
 Te-is már meg-botsáfs régi Pajtáságom.
 Azért Felesége hogy ha van 's lefz kinek,
 Hogy ha el-adhatja aztat valakinek,
 Ha pediglen pénzért nem kölne senkinek,
 Ingyen-is adhatja aztat akár kinek.
 Mondottam ezeket Mások példájára,
 Hogy ki-ki vigyázzon jövendő forsára,
 Valaha ne jusson vélem egy nótára,
 Böldog a' kit tanít más embernek kára.

(25.)

Nints pénzem nem merem magamot menteni,
 Akár bőröm alúl fogom ki-metzeni,
 Vagy más Jámboroktól per furtum szerzeni,
 Praetensiójának még-is meg-kell lenni.

(26.)

Mert ha nem tselekszem lészen mit szenvednem
 Az alsó dupéját fordítja ellenem,
 Sok koldust gaz-embert el-kelletik nyelnem
 'S mintha nem hallanám békével fülelnem.

(27.)

Elöl-kerül ama' híres História,
 Hogy Ihrnaden Nemzet Régi Familia
 Nem vólt Disznó-Pásztor semmi Attyafia,
 Valamintha vólna Mária Theresia.

(28.)

Bezeg rá akattam most az Oskolára,
 Mint a' Muskatéros eb-harmintzadjára,
 Úgy rá szokám már sok tzifra mustrára,
 Hogy bizvást mehetnék már Tyúk Isztrázsára.

(29.)

Keleptzében esett kényes Ifúságom,
 Bú bánatra fordúlt öröm 's vígasságom,
 El-veszett jó kedvem el-múlt nyájasságom,
 Mert rabságban esett régi szabadságom.

(30.)

Meg-ritkúlt a' száma karmazsin tsiszmánknak,
 Le-kopott Krepénye parádés ruhámnak,
 Éhessen kell járni a' jó Paripámnak,
 Nints már betsülette Gavallérságomnak.

(31.)

Hervad Koltsag tollam le-húllt süveg mellül,
 'S koplal a' jó Lovam alig hogy le-nem dül,
 Nem fénylik fegyverem pók-hálóban merül,
 Jaj be jó hasznom van a' Feleségemrül.

(32.)

Le-kopott már szőre szép Parducz bőrömnek,
 Tsujtárom Tzafrangom pad alatt hevernek,
 Le-törött kápája Füredi nyergemnek,
 Tzifra Pistolokban palatzkák teremnek.

(41.)

Mondottam ezeket Mások példájára,
 Hogy ki-ki vígyázzon jövendő sorsára,
 Valaha ne jusson vélem egy nótára,
 Bóldog a' kit tanít más embernek kára.

(33.)

Az egész életem fenékkal fel-fordúlt,
 Egy nyomorúságom másikára tódúlt,
 Keserves sorsomon könyvem ugyan tsordúlt,
 Ollykor az elmém-is tsuda hogy nem bódúlt.

(34.)

Jobb lett vólna mennem Frantzia Országban,
 És bújdosnom inkább alsó Indiában,
 Tsontomat le-tennem a' szép szabadságban,
 Mintsem nyomorkodnom így az Házasságban.

(35.)

Keseregen az Ég a' sok tsillagokkal,
 Szánnyon erdő mező a' szép virágokkal,
 Hegyek völgyek berkek ki-folyó kutakkal,
 Szellő víz tűz minden Elementumokkal.

(36.)

Ti-is mély pokolban lakozó Istenek,
 Hogy sem annyi kínok naponként öllyenek,
 Jobb a' mérges Parkák mindjárt itt legyenek,
 Testem bordajából engem' ki-messenek.

(37.)

Mert vaj ki keserves illyeket szenvedni,
 Egy hitvány Aszszonynak kedviért epedni,
 Az al-fele mellett így el-penészedni,
 Talán jobb lett vólna Disznókat őrzeni.

(38.)

De mi hasznom el-múltt dolgokról beszélni,
 Mikor orvosságot nem lehet remélni,
 A' szép szabadságot akkor kell betsülni,
 Mikor még az jármot el-lehet kerülni.

(39.)

Requiem aeternam azért szabadságom,
 Nyugodjál békével meg-hólt nyájasságom,
 Légy jó egészségben édes ifúságom,
 Te-is már meg-botsáss régi Pajtáságom.

(40.)

Azért Felesége hogy ha van 's lesz kinek,
 Hogy ha el-adhatja aztat valakinek,
 Ha pediglen pénzért nem kölne senkinek,
 Ingyen-is adhatja aztat akár kinek.